

Watermanagers IJsselmeergebied bezoeken referentiegebied Lake Peipsi

Nederland moet ruimte bieden aan het water. Een opgave die prima te koppelen is aan de natuuropgave waarvoor we staan. Waar dat uiteindelijk toe kan leiden, is te zien in Estland en Rusland. Lake Peipsi en haar omgeving biedt een geweldige inspiratiebron. Hier is te zien hoe het landschap eruit ziet als water en natuur de ruimte hebben.

Op de grens van Estland en Rusland ligt Lake Peipsi, het op drie na grootste meer van Europa. De ligging en de abiotische omstandigheden zijn, met uitzondering van de winterperiode, vergelijkbaar met het IJsselmeergebied. Beide meren behoren tot de grote, aaneengeschaalde, ondiepe laaglandmeren. Nederland, Estland en Rusland werken in het Peipsi-IJsselmeer-project samen op het gebied van het beheer en de ontwikkeling van grote ondiepe meren. Het halfnatuurlijke Lake Peipsi dient daarbij als referentie voor het IJsselmeer met betrekking tot de Kaderrichtlijn Water, Natura 2000 en ruimtelijke projecten (waaronder natuurontwikkeling). Anderzijds levert het IJsselmeergebied veel informatie over de gevolgen en de mogelijke oplossingen van een toenemend menselijk gebruik (recreatie, visserij, watervoorziening) voor het waterbeheer van Lake Peipsi. Wederzijds leren van elkaars ervaringen draagt bij aan het ecologisch en economisch duurzaam beheren en ontwikkelen van deze meren.

Onderdeel van het leerproces zijn bezoeken aan elkaars gebieden. Afgelopen zomer bezocht een Nederlandse delegatie Estland en Rusland. Het betrof een verteenwoordiging van diverse instanties die direct betrokken zijn bij het water en de natuur in en om het IJsselmeer. Tijdens het bezoek zijn veldbezoeken afgewisseld met discussiebijeenkomsten met organisaties uit Rusland en Estland. Het doel van de missie

was driedelig: uitwisseling van ervaring met betrekking tot het water- en natuurbeheer van grote, ondiepe meren, kennismaking met Lake Peipsi als natuurlijke referentie voor het IJsselmeergebied én versterking van de onderlinge contacten tussen de direct betrokkenen bij het beheer en de ontwikkeling van het IJsselmeer.

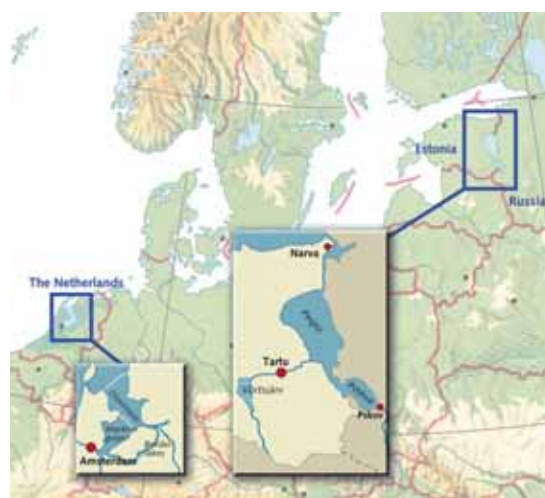
Tijdens de discussiebijeenkomsten is informatie over beide merengebieden uitgewisseld door middel van presentaties en afsluitende rondetafelgesprekken. Hoewel de maatschappelijke context van beide gebieden sterk verschilt, blijken veel raakvlakken te bestaan. Zo vertonen de grensoverschrijdende waterkwaliteitsproblemen van het Peipsi-meer veel parallellen met de ontwikkelingen in het Rijnstroomgebied. Ook de verandering in vissamenstelling als gevolg van de hoge visserijdruk, ontwikkelingen in nutriëntenconcentraties en klimaatverandering blijkt een duidelijk gemeenschappelijk aandachtspunt. De manier waarop de Nederlandse water- en natuurbeheerders steeds meer in gemeenschappelijkheid tot oplossingen proberen te komen, heeft de interesse van de Estse en Russische gesprekspartners. Andere 'Nederlandse' thema's, zoals stedelijke uitbreiding richting het water en veiligheid tegen overstroming, zijn voor Lake Peipsi minder van belang. De Russen en Esten tonen veel interesse in de bestuurlijke en organisatorische aanpak van het water- en natuurbeheer in Nederland:

de Esten vooral vanwege de Europese richtlijnen en de toenemende (toeristische en economische) druk op het gebied, de Russen vooral vanuit de noodzaak om de financiering en de handhaving van de waterzuivering, het natuurbeheer en de visserij beter georganiseerd te krijgen.

De veldbezoeken leverden een beeld op van het nieuwe waterbeleidsprincipe 'vasthouden, bergen en afvoeren'. Ze startten in het hoogveen waar de sponswerking wel zeer letterlijk zichtbaar was. Daarna volgden de overstromingsvlaktes van beken en rivieren. Vervolgens gingen de veldbezoeken stroomafwaarts richting het Peipsi-meer, waar het waterpeil meebeweegt met de seizoenswisselingen.

Daarnaast inspireerden de veldbezoeken vooral met betrekking tot de ecologische complexiteit. Hoewel de invloed van het menselijk gebruik op het systeem ook daar groot is, functioneert het Peipsi-gebied voor vrijwel alle dier- en plantensoorten nog als een intact leefgebied. Omdat de landschapsvormende processen, zoals inundatie, meandering, veenvorming, erosie en sedimentatie, nog volop de ruimte krijgen, is de instandhouding van de natuurlijke habitats van dieren en planten gegarandeerd. In een dergelijk compleet systeem vinden de grotere diersoorten (waaronder vogels en zoogdieren) alle biotopen die ze nodig hebben. Zoogdieren als bevers en herten

	IJsselmeer (incl. Markermeer)	Lake Peipsi
diepte (m)	4,5	7,1
oppervlakte (km ²)	1.800	3.550
verblijftijd (jaar)	0,33	1
fosfaatbelasting (kg/km ²)	2.600	327
stikstofbelasting (kg/km ²)	70.000	15.570
peilbeheer	sterk gereguleerd	min of meer natuurlijk peilverloop
land-waterovergangen	zeer uniform met scherpe overgangen	zeer gevarieerd en veel brede rietzones
commerciële vissoorten	paling, snoekbaars, baars, spiering	snoek, kwabaal, snoekbaars
watervogels	kleine zwaan, smient, kuifeend, tafeleend, topper, zwarte stern	kleine zwaan, kraanvogel, smient, topper, kuifeend

False-colour satellietbeeld (IKONOS) van de delta van de Velikaya rivier (bron: Rijkswaterstaat RIZA).

De waterzuiveringsinstallatie van Pskov (foto: Ton Swanenberg)

komen in dermate grote aantallen voor, dat ze sterk van invloed zijn op de vegetatiestructuur van de oevers van het meer en van de wateren die daarin uitstromen. De fluctuerende gradiënten in voedselrijkdom, diepte en helderheid van het meer maken dat vele soorten vissen en vogels telkens weer hun eigen niche aantreffen. De moerassen van benedenlopen van beken en rivieren zijn geschikte paaiplaatsen voor de vissen van het meer. De schaal van het landschap maakt dat predatoren zoals arenden, otter en snoek in grote dichtheid aanwezig zijn.

Om de diversiteit te behouden, speelt ook in het Peipsi-gebied het probleem dat voor diverse habitats (met name de grazige overstromingsvlaktes van rivieren en beken) een vorm van beheer nodig is. Door een teruggang in landbouwkundig gebruik dreigt een (te groot) deel van die overstromingsvlaktes te verbossen met wilg. Inmiddels proberen natuurbeheerorganisaties plaatselijk het beheer over te nemen van de agrariërs.

Tijdens de veldbezoeken in Estland is een polder bezocht (Räpina). Deze polder (voor Estland een zeldzaam fenomeen) is in de periode 1960-1970 drooggelegd en heeft enkele decennia primair een landbouwfunctie gekend. Met de val van de Sovjet-Unie stagneerde het landbouwkundig gebruik, waardoor een deel van de polder sterk vernat is. Hierdoor zijn de natuurwaarden (waaronder zeearend, dwergmeeuw, kwartelkoning en kraanvogel) sterk toegenomen en is het gebied aangewezen als Natura 2000-gebied. Een duidelijke parallel met de vernattingplannen

in tal van natuurontwikkelingsgebieden rondom het IJsselmeer.

In het Russische deel is met name het veldbezoek aan de delta van de Velikaya rivier (nabij de stad Pskov) indrukwekkend. De erosie- en sedimentatieprocessen hebben gezorgd voor een prachtig uitwaaiende delta. Een perfect referentiebeeld voor bijvoorbeeld de (natuurontwikkelingsplannen van de) IJsseldelta. Met een kleine vertaalslag in het hoofd qua schaal kwam de totale Rijndelta (van Lobith tot IJsselmeer) in haar natuurlijke hoedanigheid voorbij.

Het bezoek aan de waterzuiveringsinstallatie van Pskov was vanuit meerdere gezichtspunten interessant. Deze installatie is volgens de Russen één van de grootste en beste in het noordwesten van Rusland. Duidelijk is dat deze installatie nog sterk voor verbetering vatbaar is. Nabij de installatie ligt een slibdepot met zwaar verontreinigd slib dat slechts tegengehouden wordt door een dam waarvan de stevigheid door de Russen zeer in twijfel wordt getrokken. Dit levert een dreigend, ernstig milieurisico op voor de Velikaya-delta en het Peipsi-meer. Het bezoek doet de Nederlanders weer beseffen hoe cruciaal een goede waterzuivering is. De economische situatie in Rusland maakt het moeilijk om de waterzuivering goed draaiende te houden. Om de installatie te verbeteren en te onderhouden, wordt getracht geld uit Moskou of vanuit het buitenland binnen te halen. Door de Nederlanders wordt aangegeven dat onze ervaring is dat het uiteindelijk het beste is dat de waterzuivering bekostigd wordt door de inwoners en de bedrijven van de stad zelf.

De lessen vanuit Lake Peipsi

Nederland is groot geworden door de uitvoering van waterstaatkundige werken. Veelal technologische hoogstandjes, waaraan we een belangrijk deel van onze faam en bestaan te danken hebben. Maar het roer moet om. We zullen het water meer de ruimte moeten geven. Lessen die vanuit Lake Peipsi zijn meegenomen:

- We moeten in Nederland nog meer gaan kijken naar het totale systeem en minder naar de losse componenten, meer naar gehele stroomgebieden in plaats van losse beken, meren of rivieren;
- Bekijk de opgave en de problemen van het IJsselmeergebied op een hoger ruimtelijk schaalniveau en dus over de grenzen van ieders beheergebied heen. Het eigen terrein is niet het middelpunt van de omgeving: de stroomgebiedsbenedering;
- Vooral de sponswerking van het landschap voor water viel op. Voor projecten die herstel van natuurlijke systemen als doel hebben, bevat Lake Peipsi veel goede referenties.

Hoe ga je organisatorisch verder met het IJsselmeergebied? Afstemming met de omgeving vraagt veel bestuurlijke en ambtelijke inspanning. Een gezamenlijk veldbezoek, zoals aan het Peipsi-gebied, werkt goed om een gemeenschappelijk doel voor ogen te krijgen en om in een informele sfeer elkaars ideeën en aandachtspunten uit te wisselen.

IJsbrand Zwart (RWS IJsselmeergebied)
Luc Jans (RWS RIZA)

Voor meer informatie: (0320) 29 74 38 of (0320) 29 83 94